

55 . Pantelimon | Comuna: Pantelimon | Județ: Constanța | Punct: Cetatea romano-bizantină | Anul: 2022

Anul: 2022

Cod RAN: 62618.01

Perioade: Antichitate

Epoci: Epoca romană târzie, Epoca romano-bizantină

Tipuri sit: descoperire funerară, exploatare/carieră, tip neprecizat, amenajare/construcție

Autori: Gabriel Talmațchi, Constantin Băjenaru, Oana Grigoruță, Cătălin-Mircea Nopcea, Dan Vasilescu

Instituții: Muzeul de Istorie Națională și Arheologie Constanța, Muzeul de Istorie Națională și Arheologie Constanța, Muzeul de Istorie Națională și Arheologie Constanța, Muzeul de Istorie Națională și Arheologie Constanța

Nr. autorizatie: 78

Data autorizatiei: 2022-12-03

Raport de cercetare arheologică de la Pantelimonul de Sus, com. Pantelimon, jud. Constanța [Ulmetum], Punct: Cetatea romano-bizantină, Sector Extra Muros Sud

Raport

Cercetările arheologice din acest an s-au desfășurat în două puncte aflate în zona extra muros a fortificației romane târzii și bizantine timpurii: Sector Extra Muros Sud, respectiv Sector Sud-Vest. Pentru îndeplinirea obiectivelor propuse, s-a utilizat un număr de 13 muncitori pe toată durata săpăturilor.

În această campanie a fost trasată și finalizată o secțiune cu dimensiunile de 20 x 4 m (S VI), orientată N-S și dispusă la V de secțiunea S V cercetată în anul 2019, pe aceeași pantă lină și îngustă situată la aproximativ 60 m S-E de poarta de S-V a fortificației. Obiectivele principale au constat în evidențierea stratigrafiei pantei, identificarea altor morminte din necropola de epocă romană târzie și stabilirea încadrării cronologice a șanțului de mari dimensiuni surprins în secțiunile S III și S V.

S-a optat pentru o împărțire a secțiunii în cinci carouri de 4 x 4 m, numerotate de la N spre S. Astfel, au fost identificate nouă complexe arheologice, dintre care două reprezintă morminte de înhumatie (M 35 – surprins parțial în secțiunea S V –, M 37), a căror cercetare integrală a presupus efectuarea unor casete. În preajma acestora, pământul galben steril (loess) a fost atins la adâncimi cuprinse între -0,25/0,30 și -0,50/0,60 m sub nivelul actual al terenului.

Spre deosebire de secțiunile S III – S V cercetate anterior, în S VI s-a constatat o intensitate mai ridicată a activităților antropice, majoritatea fiind asociată cu prima etapă de funcționare a fortificației, corespunzătoare secolului al V-lea (nivelurile N3-N2). De asemenea, ponderea materialelor arheologice romane timpurii este mult mai redusă raportat la aceleași suprafețe. Nivelul de călcare antic s-a evidențiat pe mici suprafețe din jumătatea de nord a secțiunii (carourile 2-3), la adâncimi cuprinse între -0,15 și -0,25 m.

Complexul C 1 a fost surprins în carourile 1-2 și reprezintă șanțul identificat în anul 2019, cu orientare ENE-VSV. Segmentul cercetat are o lungime de 4,00 m, limita de nord a acestuia aflându-se parțial în afara secțiunii. Deși la conturare (-0,20/0,40 m) prezenta o lățime considerabilă (cca. 6 m), anvergura reală este de 2,80 m, cu restrângeri succesive până la fund, de 2,50 m, 1,20 m și 0,40 m. Privit în secțiune, șanțul are forma literei „V”, cu baza ușor albiată. A fost săpat în pantă descendentă către ENE, cu o mică deviație către est, pornind aproximativ de la mijloc spre aceeași direcție, până la adâncimea maximă de - 3,05/3,15 m (profil est/vest). Astfel, diferența de nivel a pământului galben steril, raportată la profilurile de E și V ale secțiunii, este de cca. 0,60 m.

Puțin sub nivelul de călcare actual, șanțul era suprapus parțial de un strat alcătuit din pământ cu pigment albicios (mortar), amestecat cu numeroase pietre și fragmente de la materiale de construcții (cărămizi, țigle, olane), care reprezintă pământul excavat de Vasile Pârvan în anii 1911-1914, aruncat spre valea pârauului Pantelimon. Materialele arheologice recuperate constau într-o mixtură de modern (multiple resturi metalice)

și antic. Sub acest strat au urmat mai multe depuneri similare ca nuanță (gri-negricios / gri închis) și consistență, care constituie, cel mai probabil, vegetalul post-antic. Majoritatea descoperirilor aparțin categoriei ceramicii și sunt specifice sec. IV-V, cu câteva databile în perioada medievală timpurie.

Șanțul propriu-zis a fost conturat clar la adâncimea de -1,10 m și prezenta două straturi principale, compacte, cu urme de mortar. Se pare că umplutura acestuia constituie rezultatul unei dezafectări intenționate, produsă fie spre finalul domniei împăratului Iustinian I, fie în timpul lui Iustin II. Ipoteza are la bază descoperirea a două monede de același fel (decanummia) în partea inferioară a umpluturii, datate în anii 559/560, respectiv 564/565 p.Chr. Din punct de vedere cronologic, omogenitatea materialului arheologic recuperat poate fi considerat un argument suplimentar. Astfel, se constată o pondere ridicată a fragmentelor ceramice din prima jumătate a secolului al V-lea, perioadă care corespunde cu nivelul N3 din interiorul fortificației (c. 400?/410-440/450 p.Chr.). Pământul și resturile menajere au fost probabil aduse de pe platoul ocupat de aceasta, odată cu reamenajarea spațiului interior și/sau a zonei extra muros adiacente. De asemenea, remarcăm prezența unei aglomerări de oase umane în primul strat de umplere, câteva fiind aflate în conexiune anatomică. Având în vedere existența orizontului funerar identificat intra muros și asociat cu faza B a nivelului N4 (c. 383/388-395/400? p.Chr.), acestea ar putea avea aceeași proveniență precum restul materialelor.

Din analiza preliminară a situației arheologice, rezultă faptul că amenajarea șanțului a avut loc odată cu ridicarea fortificației (nivelul N4/N3) și în scop defensiv, probabil ca măsură suplimentară într-o zonă unde marginea platoului nu era suficient de abruptă. Un terminus post quem l-ar putea constitui moneda de tip SECVRITAS REIPUBLICAE, emisă în anii 364-375 p.Chr., descoperită pe fundul complexului.

În cuprinsul carourilor 3-4 a fost cercetat un șanț de proporții mai reduse (C 2), dispus aproximativ pe direcția pantei (NV-SE). Acesta intersecta un alt șanț (C 2A), orientat aproximativ E-V, cu care se afla în legătură. Colmatarea pereților celor două complexe și intervențiile antropice ulterioare au creat impresia unei structuri de mari dimensiuni la conturare (- 0,40 m), cu dimensiunile de 5,50/6,00 x 4,00 m. De fapt, în perioada de utilizare, șanțul C 2 avea o lățime maximă estimată la cca. 2,00 m, iar cea minimă de 0,40 m. C 2A pornea de la o lățime de cca. 1,60 m și se restrângea până la 0,30 m, în partea inferioară. Adâncimea maximă față de profilul de V al secțiunii este de -2,80 m pentru C 2, respectiv -2,10 m pentru C 2A. Ambele au fost săpate sub forma literei „V”, în pantă descendentă dinspre V-NV spre E-SE, cu o cădere accentuată în zona de intersecție (diferența de nivel atinge 0,70 m). Având în vedere aspectul lor, acestea ar putea reprezenta canale de colectare a apei pluviale.

Conform datelor preliminare, perioada de amenajare și funcționare a celor două șanțuri se plasează în prima jumătate a secolului al IV-lea, interval care ar corespunde cu faza A a nivelului N5 din cuprinsul fortificației (c. 324-367). Dezafectarea lor a avut loc în a doua jumătate a aceluiași secol, fie pe cale naturală, fie printr-o acțiune antropică coordonată, precum în cazul complexului C 1. În acest sens, amintim prezența unei monede din anii 353-354, de tip FEL TEMP REPARATIO (FH3), în partea inferioară a primului strat de umplere al șanțului C 2, caracterizat printr-un amestec de pământ cu numeroase pietre, fragmente de cărămizi, olane și țigle. Ambele complexe și spațiul dintre ele au fost astupate parțial prin depuneri succesive de pământ gri, gri-gălbui și gălbui compacte, dar neuniforme, cu rare materiale arheologice. Acestea reprezintă rezultatul colmatărilor, fără a exclude și posibilitatea unor nivelări etapizate, păstrându-se, totuși, într-o anumită măsură, forma albiată a șanțurilor. Dezafectarea totală în perioada menționată mai sus este susținută și prin alte două descoperiri monetare de tip GLORIA ROMANORVM (8), recuperate din straturile întărite, care se datează în intervalul 364-378.

Ulterior, în adâncitura astfel creată pe traseul șanțului C 2, au început să se arunce numeroase resturi menajere, majoritatea dinspre N, unde terenul era mai ridicat, ce au atins pe alocuri o grosime considerabilă (cca. 1,00 m). Depozitarea lor s-a produs în cel puțin două faze, marcate prin cele două straturi identificate, de consistență similară (prăfos/afânat), care prezentau bucăți de cărbune, alături de lentile de arsură și cenușă. Acestea erau separate de un strat de pământ gălbui tare, cu o grosime variabilă (de la 0,05 până la 0,20 m) și desfășurat pe o suprafață de cca. 4,50 x 2,70 m. Amenajarea lui s-a efectuat tot dinspre N, urmărindu-se, probabil, nivelarea totală a fostului șanț.

Straturile post-dezafectare au oferit un bogat material arheologic, destul de unitar, din care amintim:

materiale de construcții fragmentare (cărămizi, țigle, olane); fragmente ceramice lucrate la roată (amfore, veselă de bucătărie etc.) și cu mâna, unele fiind arse secundar; fragmente de opaiț; monede; fragmente de la recipiente din sticlă; materiale reziduale (zgură); resturi osteologice de proveniență animală. Pe baza acestora, se poate admite ca încadrare cronologică preliminară a depunerilor prima jumătate a secolului al V-lea, cea mai recentă monedă fiind datată în anii 425-435 p.Chr.

Șanțul C 3 a fost surprins în carourile 4-5 și constituie cel mai târziu complex din suprafața cercetată (sec. al VI-lea), capătul lui de nord secționând parțial umplutura superioară a C 2A. Segmentul finalizat are o lungime de cca. 4,50 m, fiind conturat la -0,35/0,60 m (profil E/V). Săpat sub forma literei „U”, pe direcția NV-SE, prezenta o lățime maximă de 1,00 m, restrângându-se la bază până la 0,40 m. Adâncimea finală de -1,00 m s-a înregistrat în colțul de SE al secțiunii. Din umplutură s-au extras puține materiale arheologice, majoritatea reprezentând fragmente ceramice și resturi osteologice de proveniență animală.

O situație stratigrafică mai complexă s-a constatat în zona complexului C 1, unde au fost identificate cel puțin trei intervenții antropice, a căror concentrare pe o suprafață restrânsă a creat inițial impresia unei evazări întinse a șanțului către S. Urmând ordinea cronologică, precizăm mai întâi complexul adâncit C 4, dispus perpendicular pe șanț și amenajat sub forma unui bordei, cu intrare de formă dreptunghiulară (1,10 x 0,95 m), realizată în pantă descendentă către NV (de la -0,60 m până la -0,80 m). Limitele lui de S și V s-au conturat clar, cea de E se află în afara secțiunii, iar la N intersecta marginea de S a șanțului, pe care sigur a secționat-o, rezultând astfel un fel de „breșă”, fără însă a putea stabili cu certitudine relația stratigrafică între cele două complexe (utilizate simultan?). Astfel, suprafața la interior măsoară cca. 5 m², cu adâncimea maximă atinsă la -1,10 m. Se pare că prima fază a dezafectării a presupus o umplere lentă, în care au fost antrenate, lângă peretele de V, câteva oase umane, inclusiv fragmente de craniu (copil?). La un moment dat, în zona intrării s-au acumulat numeroase resturi menajere, surprinse sub forma unui strat de pământ gri-cenușiu prăfos/afânat amestecat cu arsură. Din datele preliminare, materialele arheologice recuperate din acesta nu depășesc sec. al V-lea, dezafectarea complexului fiind plasată sigur după anul 388, conform descoperirilor monetare. Ca terminus ante quem amintim prezența unui pentanummius emis de Iustin II în anii 565-578, asociat cu un strat sau nivel de călcare care suprapunea umplutura corespunzătoare intrării lui C 4.

Atât C 1, cât și C 4 au fost secționate de un complex (C 6) cu marginile mult evazate, baza aparent de formă circulară (dm. max. = 1,30 m; dm. min. = 0,50 m) și adâncimea maximă de - 1,50 m. Desfășurat și în afara secțiunii, către E, prezenta două straturi de umplere: pământ gri-gălbui întărit în partea inferioară, respectiv pământ gri-negricios, amestecat cu pietre, bucăți de mortar și fragmente de materiale de construcții, în partea superioară. Pe baza unui număr redus de fragmente ceramice descoperite, dintre care câteva smălțuite, groapa (?) s-ar plasa în perioada medievală târzie, fără a exclude posibilitatea unei datări chiar mai recente. La V de complexul C 4 a mai fost identificată o amenajare, probabil contemporană cu C 6, ce a secționat atât evazarea șanțului C 1, cât și mormântul M 37. Limita de E a acesteia nu a putut fi clar stabilită, însă se continuă către V, în afara secțiunii.

Ultimele trei complexe pe care le vom descrie au un caracter funerar, însă doar două pot fi încadrate ca morminte. Complexul C 5 prezintă o situație aparte, remarcându-se printr-o aglomerare de oase umane pe o suprafață restrânsă (0,55 x 0,40 m), conturată la doar 10 cm sub nivelul actual de călcare. Acestea erau depuse unele peste altele, fără a se afla în conexiune anatomică, alcătuind un „strat” cu grosimea de 0,20 m. Probabil se aflau într-un recipient biodegradabil, peste care s-au așezat câteva pietre, evidențiate în partea superioară. Având în vedere descoperirea a trei crani, oasele provin de la cel puțin trei indivizi, însă, raportat la numărul lor total, scheletele sunt incomplete. În ceea ce privește datarea acestui complex, precizăm recuperarea unui număr redus de fragmente ceramice antice, care par a fi specifice sec. IV-V. Amenajarea lui s-a efectuat nu mai devreme de jumătatea secolului al IV-lea, deoarece suprapunea parțial camera de acces a mormântului M 35.

Surprins parțial în cadrul secțiunii S V din anul 2019, mormântul M 35 a fost finalizat în această campanie. Amplasat între C 2 și C 4, complexul s-a conturat la adâncimea de - 0,35 m, sub forma unei gropi rectangulare (1,95 x 1,10 m), care reprezenta camera de acces spre o firidă laterală (1,85 x 0,55 m), săpată către N-NE și blocată cu cinci dale de cărămidă dreptunghiulare (0,35 x 0,30 m). Mormântul a fost amenajat

în două trepte, cu pornire de la -1,00 m (camera de acces) și până la -1,40 m (firidă). Înălțimea firidei este estimată la cca. 0,50/0,60 m. Defunctul era depus în poziție decubit dorsal, cu capul la V și ambele mâini pe bazin, majoritatea oaselor aflându-se în conexiune anatomică. Chiar dacă nu prezenta inventar, datarea acestuia în secolul al IV-lea este atestată prin două monede (terminus post quem 341-348 p.Chr.) și câteva fragmente ceramice recuperate din umpluturile camerei de acces și a firidei.

Mormântul M 37 era amplasat lângă marginea de S a complexului C 1, în colțul de SV al caroului 2, fiind afectat pe mare parte din suprafață de o intervenție antropică, efectuată în perioada post-antică. Conturarea lui s-a făcut mai mult pe baza aglomerării de dale și țigle de cărămidă, surprinse de la - 0,25 m sub nivelul actual. Cercetarea completă a necesitat trasarea unei casete (1,60 x 1,30 m), care a relevat orientarea acestuia pe direcția E (cap) – V, defunctul fiind acoperit cu un șir alcătuit din trei dale întregi și două țigle fragmentare, desfășurate pe o lungime de 1,45 m și o lățime de 0,40 m, mărginite la V de câteva pietre. Interesant este faptul că acestea erau depuse atât deasupra oaselor aflate în conexiune anatomică (L = 0,50 m), cât și de la abdomen spre picioare, în zona secționată a mormântului, unde se aflau doar câteva și acelea deranjate. De altfel, la cca. 1,50-2,00 m distanță spre NE de acesta, au fost recuperate alte oase umane, aproximativ de la același nivel, care ar putea aparține aceluiași schelet. Situația stratigrafică ne indică existența unui mormânt în groapă simplă (ad. max. = -0,55 m), acoperită cu dale și țigle, fără a exclude și varianta de mormânt în firidă laterală, orientată către N. Se pare că defunctul era depus într-o parte, cu privirea spre S și probabil în poziție chircită, fără obiecte de inventar. Cel mai probabil acesta aparține aceluiași orizont funerar cu blocaj al firidei, pe fundul complexului fiind descoperită o monedă plasată sigur în intervalul 336-348.

Ca urmare a cercetărilor efectuate, s-a recuperat un lot consistent de materiale arheologice, majoritatea alcătuit din fragmente ceramice (sec. II-VI p.Chr.), urmate de resturi osteologice de proveniență animală și obiecte de metal, dintre care amintim 133 de monede (sec. II-VI p.Chr.).

Informații suplimentare online

[Raportul 6920 din cronica.cimec.ro](http://cronica.cimec.ro)

[Localizare pe hartă, folosind Mapserver Cimec.ro](http://mapserver.cimec.ro)
